

Aan minister en staatssecretaris
Van WRA
Via SG
Kopie aan verzendlijst
Afgestemd met

TER INFORMATIE

Datum

22 maart 2011

Onze Referentie

WRA-21/03

Opgesteld door

rveen@clingendael.nl

T 070 - 3746705

memo

Bezoek François Heisbourg

Aanleiding

Het bezoek van de Franse strateeg en analist François Heisbourg aan het ministerie van Buitenlandse Zaken op vrijdag 18 maart jl. Heisbourg, een reguliere gast op het departement, is thans onder andere voorzitter van het *International Institute for Strategic Studies* (IIAS) in Londen en adviseur van de strategische planningsafdeling van het Franse BZ. Vorig jaar kwam in Nederland zijn boek *De verdichting van de wereld* uit, over de structurele verandering van de wereld (vervlechting van binnen- en buitenland, toenemend aantal internationale actoren, groeiende interdependentie, opkomst van netwerken).

Verslag

Het bezoek van Heisbourg vond plaats meteen nadat de VN-Veiligheidsraad zijn *no-fly* resolutie met betrekking tot Libië had aangenomen. En marge van de lezing vertelde Heisbourg dat hij hier grote zorgen over had, aangezien er internationaal geen plan bestond voor de toekomst van Libië dat uitging van de kenmerken van dat land. Libië is een samenraapsel van delen van het Ottomaanse rijk; het oosten van het land behoorde ooit tot Egypte, het westen tot Tunis. Als de eenheid van het land niet behouden blijft, kan dit dramatische consequenties hebben voor de rest van de Arabische wereld, die voor een belangrijk deel evenmin uit eenheden met nationaal gevoel bestaat. Gevraagd naar de motieven van Rusland en China om in de Veiligheidsraad géén veto tegen de resolutie uit te spreken, meende Heisbourg dat deze grootmachten niet wilden belemmeren dat het westen zich in een volgend wespennest zou steken: *'never interrupt your enemy when he is making a mistake'* (tegelijkertijd betrokken bij drie militaire conflicten in de islamitische wereld).

Heisbourg verwees tevens naar het oosten van de Arabische wereld. Er bestaat merkwaardig weinig internationale aandacht voor het reactionaire geweld van Saoedi-Arabië in de Golfregio. Riyaad hanteert in zijn omgeving de Breznjew-doctrine van beperkte soevereiniteit: geen verandering zonder instemming van Saoedi-Arabië. De Verenigde Staten lijken hier niet blij mee en ook Iran moet zich de toekomst aan zijn eigen grenzen anders voorstellen. Dit kan tussen Saoedi-Arabië en Iran nog ernstige gevolgen hebben.

Heisbourg vergeleek de huidige onrust in de Arabische wereld met die in het Europa van 1848. In het begin van 1848 kwamen in diverse Europese landen revolutiebewegingen op met veel jeugdig elan, maar in december waren zij al grotendeels mislukt voor wat betreft hun politieke doelstellingen. Toch zien

historici 1848 als een keerpunt in politiek, economisch en sociaal opzicht, de uiteindelijke triomf van de burgerij. De kans is aanzienlijk dat de democratische idealen in de Arabische wereld niet op korte termijn verwezenlijkt zullen worden, omdat andere groeperingen nu eenmaal veel beter georganiseerd zijn. Toch zal de Arabische wereld na dit jaar nooit meer zijn zoals voorheen. Wat de directe gevolgen van de onrust ook zullen zijn, de Arabische wereld zal er volgens Heisbourg op langere termijn fundamenteel door veranderen en deel gaan uitmaken van de moderne wereld.

Datum

22 maart 2011

Onze Referentie

WRA-21/03

Voor het beleid van Westerse landen ten aanzien van de Arabische landen gaf Heisbourg de aanbeveling om eerst de gebieden met het grootste belang te bepalen. Volgens hem zouden dat de Golf en Egypte moeten zijn. Daarnaast meende hij dat Europa haar goede ervaringen met de transitie van Midden- en Oost-Europa zou moeten benutten in de zin van het verstrekken van geïntegreerde steun aan nieuwe democratische regimens. Tegenwoordig heeft Europa een nog veel grotere keuze aan instrumenten dan in de tijd van de transitie van Midden- en Oost-Europa. Barroso geeft volgens Heisbourg goede aanzetten in deze richting.

In zijn lunchlezing '*Geopolitics and economics in a dynamic world*' ging Heisbourg in op de zeer snelle veranderingen in de huidige wereld: tegelijkertijd is er sprake van een internationale economische crisis, zeer grote problemen in Japan en massale onrust in de Arabische wereld. Het lijkt erop dat de internationale context nu (noem het globalisering) de wereld net zo snel verandert als de ineenstorting van de Sovjet-Unie, alweer twintig jaar geleden, deed. Volgens Heisbourg was er sprake van een *rupture stratégique*, een *strategic upset*. Allang zichtbare trends, zoals de opkomst van China en de 'verdichting' van de wereld, versnellen. Maar daarnaast is de vraag actueel: zal – op zijn Hegeliaans: de omslag van kwantiteit in kwaliteit – door deze substantiële kwantitatieve veranderingen de wereld ook kwalitatief veranderen?

Om enige greep op dit vraagstuk te krijgen, gebruikte Heisbourg een indeling van trends zoals Donald Rumsfeld, de voormalige minister van Defensie van de Verenigde Staten, dat indertijd deed: er zijn volgens Rumsfeld *known knowns*, *known unknowns* en *unknown unknowns*. Over deze laatste categorie – de dingen waarvan we niet weten dat we ze niet weten – valt weinig te zeggen (behalve dat we voorzichtig moeten zijn met onze voorspellingen), maar met de twee andere categorieën kunnen we aan de slag.

Heisbourg begon met enkele *known knowns*, ontwikkelingen waarvan we weten dat we ze weten:

- 1) de voortgaande opkomst van China (om maar wat te noemen: China is reeds de grootste exporteur van industrieproducten, de grootste producent van CO2 en de grootste binnenlandse automarkt);
- 2) de voortgaande opkomst van veel andere niet-Westerse landen ('*the rise of the rest*'). Zij hebben een bovenproportioneel aandeel in de groei van de wereldeconomie (waardoor de globalisering steeds meer 'ontwestert') en van de mondiale militaire uitgaven (alle BRICs staan nu in de top tien van de landen met de grootste militaire uitgaven);
- 3) de enorme groei van de schulden in de Westerse landen (in tegenstelling tot de financiële situatie in de opkomende niet-Westerse landen). Opvallend is dat de beide polen van de Westerse wereld hier geheel

verschillend mee omgaan: de VS wil eerst groeien en dan terugbetalen, Europa wil eerst terugbetalen en dan groeien. De tijd zal leren wat het beste werkt;

- 4) de bijna geruisloze neergang van Japan, waarvan het aandeel in de wereldeconomie de afgelopen twintig jaar is gehalveerd. Japan heeft de grootste schuld van alle industriële naties. Wordt Japans *benign decline* (een goedaardige, rustige terugval, zonder geweld), zo vroeg Heisbourg zich af, een model voor Europa in de komende jaren?;
- 5) de problemen van Rusland, dat moet beseffen dat de prijzen van energie ook kunnen dalen. Rusland komt steeds meer in de schaduw van China te liggen (de Chinese economie groeit met tien procent per jaar, terwijl die van Rusland bijna even snel krimpt). Rusland is een moeizaam Saoedi-Arabië van het noorden, het moet zijn economie diversifiëren, maar is daar vermoedelijk niet toe in staat; en
- 6) de opvallend goede verwerking van de internationale crisis door de arme landen, terwijl toch alle pessimistische voorspellingen (over bijvoorbeeld de daling van de prijzen van grondstoffen en de vermindering van de overmakingen door migranten) uitkwamen. Hoe kan het dan dat de arme landen het toch relatief goed blijven doen? Volgens Heisbourg zou dit te maken kunnen hebben met het gegeven dat door de digitale revolutie de scheiding tussen arm en rijk, zowel internationaal als binnenlands, aanzienlijk is verminderd.

Daarna gaf Heisbourg een overzicht van enkele *known unknowns*, ontwikkelingen waarvan we weten dat die gaande zijn, maar waarvan de uitkomst onzeker is:

- 1) opnieuw allereerst China: zowel de binnenlandse ontwikkelingen (hoe zal de regering omgaan met politiek verzet, maatschappelijke ongelijkheid, milieudegradatie etc.?) als de internationale. Hoe zal China zich internationaal positioneren. Het voorzichtige en terughoudende buitenlandse beleid ingezet onder Deng Xiaoping wordt steeds minder opportuun. China is intussen zo groot geworden, dat ook als het niets doet, er toch een impact op de wereld is. *'When you are an 800 pound gorilla, there is no way you can avoid upsetting the system, even if you don't want to do that.'* Je bent gewoon te groot. Maar China schijnt dit zelf nog niet te beseffen;
- 2) de aard van de relatie tussen het Westen en de 'rest': krijgen conflicten de overhand of zal de relatie worden gekarakteriseerd door constructieve samenwerking? Maar ook binnen het Westen en binnen de rest bestaan belangrijke relaties waarvan de toekomstige aard zich niet laat voorspellen, zoals VS-EU en India-China;
- 3) de toekomstige kracht van het Westen. Zal de VS economisch herstellen? En wat zal er van de politieke kracht van Washington overblijven? Voor Europa: wanneer en hoe zal het sociaal-economisch en politiek de grenzen bereiken van het aanhalen van de broekriem? En hoe gaat het aflopen met de euro? De maatregelen van de eurozone kunnen de reguliere EU-samenwerking ondermijnen. Waarop gaat Europa het accent leggen: op de EU ten koste van de euro, of op de euro ten koste van de EU?; en
- 4) wat mogen we verwachten van de nog arme landen in Latijns-Amerika en Afrika? Gaan zij ook opkomen? Gaat de informatierevolutie hen nieuwe economische en politieke macht geven?

++++

Datum

22 maart 2011

Onze Referentie

WRA-21/03